

- Clàudia Pons Moll: *La teoria de l'optimitat. Una introducció aplicada al català de les Illes Balears*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007 (Biblioteca Milà i Fontanals, 51). 374 pàgs. ISBN 84-8415-872-1.

Des de l'aparició del primer manuscrit de Prince i Smolensky l'any 1993, la teoria de l'optimitat ha despertat un interès creixent entre lingüistes d'arreu del món –atíat amb la creació, aquell mateix any, de l'arxiu electrònic Rutgers Optimality Archive <<http://roa.rutgers.edu>>, que disposa de prop de mil articles–, especialment entre els fonòlegs de l'àmbit generativista. El català compta ja amb una certa tradició d'estudis morfofonològics optimals;¹ entre ells, *La teoria de l'optimitat. Una introducció aplicada al català de les Illes Balears*, de Clàudia Pons Moll, destaca per la compacitat, l'exhaustivitat i l'ambició de l'anàlisi proposada.

En efecte, l'obra de Pons és a la vegada una introducció als supòsits bàsics, el funcionament i el formalisme de la teoria de l'optimitat i una proposta d'anàlisi d'alguns dels fenòmens fonològics que experimenten les varietats balears del català en el contacte de dues o més consonants. De retruc, a més, l'obra contribueix a l'aprofundiment en la descripció del sistema fonològic del dialecte.

En funció dels objectius esmentats, el treball s'organitza en dues parts: en el segon capítol es fa una exposició força detallada dels principis teòrics, l'aparat formal i els mecanismes d'anàlisi de la teoria de l'optimitat; així com un repàs històric succint dels principals models d'estudi fonològics que s'han succeït des de la proposta generativista clàssica de Chomsky i Halle (1968) –principalment la fonologia no lineal, amb els seus submodels d'anàlisi. Els següents capítols, en canvi, se centren en l'anàlisi de distints processos fonològics que afecten els contactes consonàntics en els parlars balears: l'assimilació regressiva de lloc d'articulació (capítol 3); l'africació de sibilants en mallorquí i menorquí (capítol 4); l'assimilació regressiva de mode d'articulació (capítol 5); el rotacisme en mallorquí (capítol 6); la dis-

---

1 Vg., p.e., els treballs de Serra (1996), Jimenez (1999) i Lloret / Jimenez (2006), entre d'altres.

similació, l'elisió i la fusió de sibilants (capítol 7); la semivocalització, l'escissió i la despalatalització de consonants palatals (capítol 8); la simplificació consonàntica (capítol 9); la inserció vocàlica (capítol 10) i el comportament idiosincràtic de la primera persona del singular del present d'indicatiu (capítol 11). Cada capítol, al seu torn, s'organitza en tres apartats: la sistematització de les dades objecte d'estudi; l'exposició i la crítica de les anteriors propostes d'anàlisi del fenomen tractat i, per últim, la nova proposta d'anàlisi en el marc de la teoria de l'optimitat.

La teoria de l'optimitat sorgeix, en el marc de la gramàtica generativa, com el refinament d'uns models anteriors criticats per la pobresa explicativa i pel caràcter excessivament especulatiu de les seves regles. En aquest sentit, el nou mètode d'anàlisi té com a objectiu abandonar les derivacions i els estadis intermedis en l'aplicació de les regles –l'entitat psicològica dels quals ha estat posada en dubte–; trobar els principis universals que regeixen la facultat del llenguatge, així com els principis motivadors del canvi entre llengües; donar compte de les asimetries i les divergències entre grups de sons, així com de les conspiracions entre els processos fonològics distints per satisfer una mateixa tendència lingüística;² i naturalitzar les explicacions fonològiques, deixant enrere l'arbitrarietat de les regles i les seves ordenacions. La idea central de la teoria de l'optimitat és que les formes superficials del llenguatge reflecteixen resolucions de conflictes entre restriccions (Kager, 1999: 4). Per a cada input o forma subjacent es generen un conjunt infinit de formes superficials possibles, que reben el nom de *candidats*. D'entre ells, surt escollit com a *òptim* aquell que resol de la manera més satisfactòria possible els constrenyiments imposats pel grup de *restriccions* actives en la llengua o varietat de la llengua objecte d'anàlisi. Aquest seguit de restriccions presenta tres característiques singulars. En primer lloc –i aquest és un punt de divergència clau respecte del model generativista clàssic–, són *transgredibles*: una forma superficial és 'òptima' no perquè sia perfecta sinó perquè incorre en les violacions menys greus de la jerarquia de restriccions proposada. En segon lloc, són *universals*: en teoria de

---

2 Els models d'anàlisi fonològica desenvolupats al llarg dels anys vuitanta, en el marc de la fonologia no lineal, suposen un progrés en aquest sentit: la referència a condicions generals de bona formació, així com el tractament conjunt de grups de sons en funció de la similitud dels seus trets i del seu comportament en la llengua milloren ostensiblement la capacitat explicativa de la teoria. Amb tot, com assenyala McCarthy (2002), la pretensió de «naturalitzar» i «simplificar» les regles i les seves ordenacions particulars mitjançant la sofisticació de les representacions no es va assolir mai en el marc d'aquest model.

L'optimitat, les diferències entre llengües o entre varietats s'expliquen per la jerarquització distinta d'uns mateixos constreyniments lingüístics. En aquest sentit, convé destacar que aquestes restriccions universals remetent directament a la tensió entre els principis de marcatge –que advoquen per la facilitat fonètica i les estructures poc marcades– i la voluntat de preservar els contrastos lèxics –en pro de la comprensió i la claredat lingüístiques. I, en darrer lloc, es troben en relació d'*estricta dominància*: les restriccions situades més amunt en la jerarquia són més determinants a l'hora d'escollir un candidat com a òptim que no pas les que estan situades més avall. Així, un candidat *a* es podrà erigir com a òptim tot i que transgredeixi una restricció *x* de la jerarquia, sempre que aquesta estigui situada en una posició baixa i sempre que, en definitiva, sigui per la transgressió de *x* que es resolgui de manera més harmònica una determinada tensió fonològica.

Com s'assenyalava més amunt, hi ha dues menes de restriccions: les de marcatge i les de fidelitat. Les *restriccions de marcatge* expressen la preferència per les seqüències estructuralment ben formades, en detriment de la preservació de les formes subjacents. Aquest tipus de restriccions, que actuen exclusivament damunt les formes superficials, prohibeixen estructures fonològicament marcades –com ara la presència de determinats segments, les seqüències de segments que transgredeixen l'escala de sonicitat, les síl·labes sense obertura, els contrastos de sonoritat en posició de coda, etc. Promouen, per tant, les estructures més afavorides interlingüísticament, les quals solen venir imposades per condicions de tipus articulatori, acústic i perceptual. Les *restriccions de fidelitat*, en canvi, donen compte de la relació que s'estableix entre l'input i l'output, i procuren que les formes superficials siguin idèntiques, o sia, fidels, a les formes subjacents. Qualsevol procés que impliqui una alteració respecte de la forma subjacent, per tant, suposa una violació d'alguna restricció de fidelitat: la inserció de material epentètic, l'elisió d'algun segment present en la representació original, el canvi de trets de lloc o de mode d'articulació, etc. El conflicte que s'estableix entre les restriccions de marcatge i les de fidelitat és un reflex de la tensió entre la necessitat de preservar els contrastos lèxics entre els morfemes, per mor de la claredat i la comprensibilitat del llenguatge, i la tendència a la simplificació de seqüències articulatòriament i/o perceptualment complexes, que afavoreix les estructures poc marcades: és la pugna entre la facilitat fonètica i la intenció fonològica, «the tension between clarity and ease» (Stampe, 1973: 112).

La teoria de l'optimitat s'entén com un mecanisme input–output que relaciona una forma superficial amb una forma d'entrada. Hi ha dos com-

ponents que fan possible aquest mecanisme: el *generador* (*Generator, Gen*), que genera un conjunt de formes superficials per a una determinada forma lèxica, i l'*avaluador* (*Evaluator, Eval*), que avalua aquestes formes i en selecciona l'òptima per mitjà d'una determinada jerarquització de restriccions, que varia en funció de les gramàtiques particulars de les llengües. El *lexicó* (*Lexicon, Lex*) és l'element que conté totes les representacions lèxiques dels morfemes, les quals són sotmeses al generador.

Del que s'ha exposat fins ara es desprèn que la teoria de l'optimitat és un model *paral·lel* i *global*: és paral·lel perquè els candidats a output són sotmesos simultàniament a l'avaluació de les restriccions, sense cap estadi intermedi entre la forma subjacent i les possibles formes superficials —de manera que un candidat pot mostrar l'efecte d'un o més d'un procés fonològic—; és global perquè una mateixa jerarquia de restriccions, impermutable intralingüísticament, és la que dona compte de la gramàtica d'una varietat lingüística. Aquesta doble caracterització, avantatjosa per la simplicitat i la capacitat explicativa de què dota el model, és alhora la font d'un dels seus principals esculls: la justificació de les interaccions opaques —o sia, dels casos en què hi ha sobreaplicació o infraaplicació d'un procés.³ Per tal de resoldre aquests problemes, s'han proposat evolucions i refinaments distints en la teoria de l'optimitat, tals com el **serialisme harmònic**, l'**avaluació cíclica**, la **fonologia lèxica optimal**, les **pressions analògiques**, la **teoria de la simpatia**, el **marcatge comparatiu** o el més recent model de les **cadenaes de candidats**. Alhora, l'**alineament generalitzat** i la **teoria de la correspondència** han sorgit per donar compte de manera afinada del paper dels dominis morfològics en l'explicació de diferents fenòmens lingüístics, d'una banda, i de les relacions que s'estableixen entre input i output o entre base i reduplicant, de l'altra.

En el marc de la fonologia autosegmental, s'ha donat compte de l'assimilació de lloc d'articulació en català central apel·lant a la subespecificació de l'articulador CORONAL en les representacions: d'aquesta manera es captura l'asimetria entre els sons labials i dorsals, que mantenen el lloc d'articulació original (cf. *cap mà* [kab.'ma], *puc beure* [pug.'bewrə]), i els sons coronals (cf. *set mans* [sem.'mans]), amb assimilació al lloc d'articulació de la consonant següent.⁴ Això no obstant, aquest tipus d'anàlisi resulta insuficient, en el sentit que no és capaç de justificar el caràcter regressiu, i no pas progressiu, de l'assimilació. Per aquesta raó s'han adduït alguns principis

3 Per a una casuística de l'opacitat, vg. McCarthy (2002).

4 Vg., entre d'altres, Palmada (1994).

generals de bona formació, com ara el *filtre de codex* o la *condició de codex*, que rebutgen els llocs d'articulació marcats en posició de coda. En teoria de l'optimitat, l'asimetria entre obertures i codex sil·làbiques s'ha plasmat per mitjà de restriccions d'alineament, com ara ALINEEU (PA, E, σ, E) —que demana que els trets de lloc d'articulació s'alineïn a l'esquerra de la síl·laba— o de marcatge contextual, com ara NO-CODAPA —que postula que una coda no pot legitimar trets de lloc d'articulació. En la seva anàlisi de l'assimilació de lloc d'articulació en balear, Pons se serveix de la restricció IDENTITATOBERTURA(PA) per protegir el lloc d'articulació de les consonants en posició d'obertura, i de COMPARTIUOBERTURACODA(PA) per capturar el fet que, en menorquí, l'assimilació de lloc d'articulació només es dona quan el contacte consonàntic és heterosil·làbic, i no pas tautosil·làbic (Cf. *pocs amics* [pɔd.dzə'miks], amb assimilació, enfront de *pocs* [pɔks], amb manteniment). Aquestes restriccions, situades per damunt de la restricció de marcatge que desencadena el procés, això és, COMPARTIU(PA), donen compte del comportament assimilatori d'aquestes dues varietats. En eivissenc, en canvi, l'assimilació de lloc d'articulació depèn del lloc i el mode d'articulació de la consonant en posició de coda: és per això que cal desglossar les restriccions de fidelitat generals IDENTITAT(PA) i IDENTITAT(MA) en les restriccions específiques IDENTITAT(labial), IDENTITAT(dorsal), IDENTITAT(coronal), IDENTITAT(oclusiva) i IDENTITAT(nasal): situant-les per damunt o per davall de COMP(PA) en la jerarquia de restriccions s'aconsegueix capturar les diferències en el comportament assimilatori d'aquest parlar.

En mallorquí i menorquí, el contacte entre una oclusiva dental o velar i una sibilant es resol amb una assimilació de lloc d'articulació de la primera consonant i un procés d'africació de la segona: cf. *cap so* [kat.t͡sɔ], *puc ser* [pu.t͡sɛ].⁵ La hipòtesi de Pons és que aquest fenomen es desencadena per raó de l'activitat de la restricció de marcatge SONICITATINTERSIL·LÀBICA, segons la qual la sonicitat entre segments heterosil·làbics adjacents ha de ser igual o decreixent.⁶ L'acció d'aquesta restricció, però, es veu matisada per la de les restriccions IDENTITAT(sibilant), que advoca per la preservació del caràcter sibilant dels segments, i SONICITATGRADIENT, que exigeix que les consonants que formen una obertura presentin una sonicitat rela-

5 Per a descripcions distintes del fenomen, vg., entre d'altres, Bonet / Lloret (1998) i Jiménez (1999).

6 L'escala de sonicitat de què parteix l'anàlisi és la següent (de menys a més sonicitat): oclusives < fricatives < nasals < líquides < semivocals < vocals.

tiva de més d'un grau de diferència entre elles. Al mateix temps, col·locant SONICITAT·INTERSIL·LÀBICA per davall de les restriccions que inhabiliten l'elisió (MAXIMALITAT·IO) i la fusió (ALINEEU·MOTS, ALINEEU·PREFIX) com a estratègies disponibles per satisfer aquest contacte intersil·làbic marcat, així com per davall de les restriccions que delimiten la direcció de l'escampament (IDENTITAT·OBERTURA(PA)), juntament amb les restriccions lliures de context *FRICATIVA·DORSAL i *LATERAL·DORSAL),⁷ s'aconsegueix de donar compte de manera satisfactòria del fenomen.

L'assimilació regressiva de mode d'articulació en balear presenta una casuística complexa. En efecte, en mallorquí i menorquí assimilen el mode d'articulació de la consonant següent de forma sistemàtica les oclusives i la fricativa labiodental (cf. *cap nas* [kan.'nas], *agaf mel* [gam.'mɛl]), i de forma variable les sibilants no palatals (cf. *fas por* [fas.'pɔ] vs. *fas llum* [faɫ.'ɫum]) i les nasals (cf. *som set* [son.'set] vs. *són llits* [soɫ.'ɫits]); mantenen el mode d'articulació original, en canvi, les laterals, les ròtiques i les semivocals (cf. *sol fer* [sɔl.'fe], *mir flors* [mir.'flɔs], *vull flors* [vuɟ.'flɔs]). En eivissenc col·loquial, com en català central, l'assimilació de mode d'articulació sols s'escau en el contacte entre una oclusiva i una nasal o una lateral homorgàniques (cf. *pot nedar* [pɔn.nə'da], *pot lamentar* [pɔl.lə.mən.'ta]). En el treball de Pons s'interpreta aquest fenomen com el fruit de la interacció entre les restriccions que regulen la sonicitat entre segments heterosil·làbics adjacents, les restriccions de fidelitat específiques relacionades amb la preservació del mode d'articulació i la restricció de marcatge COMPARTIU(MA) – que, si bé no inicia el procés, acaba determinant la fesomia del grup consonàntic resultant. Les principals innovacions d'aquesta proposta són dues. En primer lloc, seguint Gouskova (2005: 126–167), Pons defensa que SONICITAT·INTERSIL·LÀBICA no és una restricció única, sinó una jerarquia relacional de les restriccions sensibles a totes les distàncies heterosil·làbiques possibles: *DISTÀNCIA +6 >> *DISTÀNCIA +5 >> *DISTÀNCIA +4 >> *DISTÀNCIA +3 >> *DISTÀNCIA +2 >> *DISTÀNCIA +1. El llindar de sonicitat creixent a partir del qual en mallorquí i menorquí operen processos assimilatoris és de dos graus o més: si s'assoleix o se supera, l'assimilació de mode repara la seqüència mal formada; si no s'assoleix, la forma superficial es manté fidel a l'input. D'altra banda, Pons planteja una doble modificació de l'escala de sonicitat: d'una

7 Aquestes darreres restriccions es relacionen amb les condicions de marcatge que donen compte de l'inventari fonològic del català –atès que aquesta llengua no compta amb els sons [x] (llevat del parlar ribagorçà) i [ɬ].

banda, proposa d'escindir la ròtica vibrant del grup de les líquides, assignant-li un grau menys de sonicitat; de l'altra, proposa d'agrupar les líquides amb les semivocals, assignant-los la mateixa sonicitat.⁸ Per donar compte del comportament de l'eivissenc, molt més restrictiu pel que fa als contextos d'operació de l'assimilació de mode d'articulació, cal que les restriccions de fidelitat IDENTITAT(nasal), IDENTITAT(sibilant), IDENTITAT(PA) i IDENTITAT(continu) dominin les restriccions de marcatge *DISTÀNCIA +, promotores del procés assimilatori.

El rotacisme és un fenomen freqüent en les llengües romàniques: és conegut en occità, en sard, en gallec, en portuguès, en dialectes del francès i en dialectes de l'espanyol. En mallorquí opera quan una sibilant alveolar es troba en contacte amb una consonant sonora o una fricativa labiodental sorda: cf. *dos bous* [doɾ.ˈbɔws]~[doɾ.ˈbɔws]~[doɾ.ˈβɔws]. Seguint Prieto (1988), Pons assumeix que hi ha rotacisme quan la consonant en posició de coda té més força segmental que la consonant en posició d'obertura: entén, doncs, que en aquests casos opera un procés de lenició pel qual una consonant forta se substitueix per una consonant dèbil per millorar el contacte intersil·làbic. La novetat de la proposta rau en l'assumpció que la millora del contacte entre síl·labes no sols es produeix quan la sonicitat entre elles és creixent, sinó també quan és decreixent però pot ser-ho encara més. En efecte, partint de la subjerarquia de restriccions referents a la sonicitat intersil·làbica proposada per Gouskova (2005: 126–167), s'admet que una seqüència com *e*[ɾ] *dies*, amb una sonicitat decreixent de tres graus, és més harmònica que no pas una seqüència com *e*[z] *dies*, amb una sonicitat decreixent de només un grau.

En balear, els contactes de sibilants es resolen de manera diferent en funció de tres factors: el nivell d'aplicació, la varietat dialectal i, ocasionalment, la naturalesa de les consonants implicades. En el nivell lèxic, totes tres varietats opten per la inserció d'una vocal epentètica: cf. *cuses* ['ku.zəs]. En el nivell postlèxic, en canvi, les solucions preses depenen de les varietats implicades. Així, el mallorquí i el menorquí opten per un procés de dissimilació que dona com a resultat una seqüència formada per una oclusiva dental seguida d'una africada: cf. *coses sabudes* [ˌko.zət.ʃsə.ˈβu.ðəs]; en eivissenc, en canvi, s'opta per la simplificació/fusió del grup consonàntic: cf. *coses sabudes* [ˌko.zə.sa.ˈβu.ðəs].⁹ Ja en el marc de la fonologia autosegmental, aquests processos s'han entès com a estratègies per evitar l'adjacència de

8 Vg. n. 6, *supra*.

9 En el present article les dades han estat simplificades per mor de la claredat expositiva.

dos segments idèntics o gairebé idèntics: són, doncs, recursos desencadenats per l'acció del principi universal conegut com a *Obligatory Contour Principle* (OCP) (Goldsmith, 1976: 374). En teoria de l'optimitat, aquest principi adopta la fesomia d'una restricció de marcatge que, en el treball de Pons, rep la formulació específica *[sibilant][sibilant]. La hipòtesi de partida de l'anàlisi, doncs, és que els processos de dissimilació i simplificació/fusió que operen en balear responen a una estratègia per evitar l'adjacència de dos segments sibilants mitjançant la mínima alteració de les consonants implicades. En les solucions amb dissimilació que el mallorquí i el menorquí presenten a nivell lèxic, l'activitat de la restricció *[sibilant][sibilant] és matisada i modulada per les restriccions que prohibeixen l'elisió, la fusió i la inserció, en primer lloc, per les restriccions que advoquen per la preservació dels trets [sibilant] i [-sonant] de la forma subjacent, en segon lloc, per la restricció que exigeix la preservació del tret [sibilant] de la consonant en posició d'obertura, en tercer lloc, i per la restricció que demana l'homorganicitat dels segments adjacents, en darrer lloc. La doble possibilitat de lectura d'aquests contactes en eivissenc, interpretables com a fruit d'un procés de simplificació o d'un procés de fusió, es captura en l'anàlisi optimal per mitjà de la manca de dominància entre les restriccions d'alineament, que militen en contra de la fusió, i la restricció MAXIMALITAT-IO, que prohibeix l'elisió de segments presents en l'input. La discrepància entre les solucions exposades fins ara (això és, la dissimilació i la fusió/simplificació) i la solució hegemònica que les tres varietats adopten en el contacte de sibilants a nivell lèxic (això és, la inserció epentètica) és un cas clar d'*opacitat de nivells*. Per donar-ne compte de manera satisfactòria, Pons recorre a la *teoria dels paradigmes òptims* i, doncs, apel·la a la fidelitat que s'estableix entre els membres d'un mateix paradigma flexiu: així, considera que és per acció de la restricció OPTIMALITYPARADIGM-IDENTITAT(sibilant) que les seqüències lèxiques de sibilants heteromòrfiques es resolen amb inserció epentètica i no pas amb dissimilació o simplificació/fusió, atès que així s'aconsegueix de preservar el segment sibilant del radical en totes les formes de la flexió.

Les consonants palatals són susceptibles d'experimentar, en el català de Mallorca i Menorca, processos tals com l'escissió (cf. *anys* ['ajns], *mateix cotxe* [mə.tej.'ko.ɪʃo]), la semivocalització (cf. *any molt bo* [aj.mol.'βo], *mateix llum* [mə.tej.'lum]), *ball lentament* [baj.leŋ.tə.'meŋt]) o la despalatalització (cf. *aquells* [ə.'kels]), relacionats tots ells amb la forta resistència que presenten aquestes consonants a assimilar-se completament a la consonant següent (Recasens, 1986: 263). Anàlisis prèvies han relacionat el fenomen amb la tensió entre la pressió assimilatòria i la voluntat de preservar la palatalitat

dels segments, amb l'articulació complexa dels sons palatals i amb les restriccions de llargada màxima de les codex en funció de la sonicitat entre els segments que les integren. Pons, recollint aquestes propostes, interpreta aquests processos com a estratègies per satisfer la restricció de marcatge *PALATAL-CONSONANT (que prohibeix les seqüències de palatal seguides de consonant: *ʃC, *ɲC, *ʎC) mitjançant el mínim canvi segmental possible. Aquest mínim canvi és procurat per l'activitat de les restriccions de fidelitat als trets de l'input IDENTITAT(palatal), IDENTITAT(lateral) i IDENTITAT(nasal) i per la restricció de fidelitat que milita en contra de l'escissió, això és, INTEGRITAT-IO; alhora, però, es troba condicionat per les restriccions de marcatge referents a la complexitat de les codex *CODACOMPLEXAINTERNA, *CODACOMPLEXA3. Per donar compte de totes les solucions adoptades pel dialecte, a més, són necessàries restriccions de fidelitat Output-Output que preservin els trets de la base en totes les seves ocurrencies i restriccions de marcatge referides al grau de sonicitat admès entre segments tautosil·làbics.

La resolució dels contactes consonàntics en balear està sotmesa a molta variació. Una de les regularitats del fenomen, però, és que generalment l'elisió consonàntica sols ocorre en aquells casos en què no es perd informació sobre el lloc o el mode d'articulació dels segments implicats. Recollint aquesta idea, Pons proposa la restricció de fidelitat MAXIMALITAT-C[Contrast(trets)], que protegeix les consonants que contrasten amb la consonant precedent pel que fa a algun tret. L'activitat d'aquesta restricció permet de donar compte de bona part de les solucions adoptades pel balear en els contactes de dues o més consonants. Amb tot, la coincidència o la divergència pel que fa als trets de mode i lloc d'articulació de les consonants en contacte no és l'únic factor que afaïçona la forma resultant. En efecte, hi ha altres factors que hi tenen un pes determinant. El primer és el caràcter tautomòrfic o heteromòrfic de les seqüències de consonants, que posa en joc tot un seguit de restriccions relacionades amb l'estructura morfològica, com ara CONTIGÜTAT –que prohibeix la inserció i l'elisió a l'interior del morfema– o també les restriccions d'alineament i d'ancoratge. El segon, íntimament lligat al primer, és l'estructura sil·làbica de les seqüències en què ocorren les consonants: això posa en joc un seguit de restriccions relacionades amb la llargada màxima de les codex, com són *CODA-COMPLEXA3 i *CODACOMPLEXAINTERNA. El darrer factor, en canvi, es relaciona amb la pertinença o no de la seqüència a un paradigma;

atès que, quan així s'escau, les altres formes poden exercir pressió pel que fa al manteniment o l'elisió d'una consonant de la base.¹⁰

Les seqüències consonàntiques finals amb una sonicitat igual o decreixent respecte del nucli es resolten, en balear, amb la inserció d'una vocal epentètica [ə]: cf. *apte* ['at.tə], *sucre* ['su.krə]. En la proposta de Pons s'assumeix que la darrera consonant de l'aplec no és un apèndix, sinó que se sil·labifica normalment com a coda, i que la vocal [ə] no és present a la forma subjacent, sinó que s'incorpora a la forma superficial per raons de bona formació sil·làbica. La restricció de marcatge que desencadena el procés és SONICITAT·INTRASIL·LÀBICA, segons la qual la sonicitat ha de ser decreixent respecte del nucli. Aquesta restricció, combinada amb altres restriccions de bona formació sil·làbica com NUCLI (que demana que les síl·labes tinguin nucli) o *NUCLI/C (que prohibeix que una consonant actui com a nucli) i amb la restricció de fidelitat posicional MAXIMALITAT-Límit (que prohibeix l'elisió al final de la paraula gramatical), dóna compte del procés fonològic operant. El cas de la primera persona del singular del present d'indicatiu en balear (cf. *obr* ['ɔbr], *compr* ['kompr]) és singular, ja que en aquest context no hi operen ni l'epèntesi vocàlica previsible ni, de fet, altres processos fonològics que afecten les seqüències finals. Aquest cas ha estat tractat des de diferents perspectives: s'ha argüït, p.e., que la darrera consonant forma part d'una obertura amb un nucli buit. Les propostes de Pons (2002, 2007) i de Lloret (2004a), en canvi, assenyalen la pressió de les altres formes del paradigma verbal com a factor determinant de la resolució singular d'aquest contacte consonàntic.

El treball de Pons és, com es dedueix de la síntesi oferta, una proposta d'anàlisi innovadora, aprofundida i rigorosa d'alguns dels principals fenòmens fonològics que operen en balear. En aquest sentit, el llibre és una bona eina de treball per a professors i estudiants de fonologia, atès que introdueix el lector en els supòsits teòrics i en el funcionament pràctic de la teoria de l'optimitat, a la vegada que li ofereix, per a cada fenomen descrit, una exposició dels diversos tractaments que ha rebut des d'altres perspectives d'anàlisi.

---

10 Com s'ha vist en relació amb els contactes de sibilants, la pressió entre les formes del paradigma es formalitza, en el treball de Pons, per mitjà de la *teoria dels paradigmes òptims*. En el cas que ens ocupa l'anàlisi s'afina encara un pas més, en el sentit que s'estableixen diferències entre la pressió exercida per les formes relacionades per flexió de gènere i la pressió exercida per les formes relacionades per flexió de nombre.

Les observacions que es poden fer al treball de Pons són poques; pel que fa a la interpretació dels processos estudiats, a més, es redueixen a meres puntualitzacions que no inhabiliten l'anàlisi. Així, per exemple, cal dir que en l'apartat dedicat a l'assimilació regressiva de lloc d'articulació (capítol 3) no es dona compte de la resistència de les ròtiques a experimentar el procés, tot i que es faci esment a la seva excepcionalitat –així com a la de les laterals i les fricatives sibilants, el comportament de les quals sí que es justifica apel·lant a l'acció de restriccions singulars. Una objecció d'abast més ampli és la que es pot fer quant a la tendència, general en tot el treball de Pons, a sacrificar la descripció exhaustiva de les dades per tal d'unificar-les i procedir a analitzar-les. Una darrera qüestió que el lector es pot plantejar és per què no es dona compte dels processos que operen en l'àmbit del vocalisme: és evident que l'absència respon a raons d'extensió, però no deixa de sorprendre que no se n'analitzi cap aspecte precisament en un treball que, pel seu ampli abast, caracteritza la major part dels processos fonològics operants en balear.

Amb tot, és innegable que el llibre de Pons resol de forma brillant la interpretació de la fonologia del balear des de l'òptica dels estudis optimals i és, per la fermesa i la qualitat de l'estudi, una obra de referència entre els estudis recents de l'àmbit de la lingüística catalana. ■

■ Bibliografia

- Bonet, E. / Lloret, M. R. (1998): *Fonologia catalana*, Barcelona: Ariel.
- Chomsky, N. / Halle, M. (1968): *The Sound Pattern of English*, Nova York: Harper & Row.
- Goldsmith, J. (1976): *Autosegmental Phonology*, Cambridge: Massachusetts Institute of Technology.
- Gouskova, M. (2005): «Relational hierarchies in Optimality Theory», *Phonology* 21:2, 201–250.
- Jiménez, J. (1999): *L'estructura sil·làbica del català*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Kuen, H. (1932): «El dialecto del Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana», *Anuari de l'Oficina Romànica de Llengua i Literatura* 5, 121–127.
- Lloret, M. R. (2004a): «The phonological role of paradigms. The case of insular Catalan», a: Auger, J. et al. (ed.): *Contemporary Approaches to*

- Romance Linguistics. Selected papers from the 33rd Linguistic Symposium on Romance Languages, Bloomington 2003*, Amsterdam / Filadèlfia: Benjamins, 275–297.
- (2004b): «The phonological role of paradigms: The case of insular Catalan» [disponible a: ROA-646-0304].
- / Jiménez, J. (2004): «Darreres tendències en fonologia generativa», *Estudios Catalanes* 2 [disponible a: www.uv.es/foncat/].
- / — (2006): «Prominence-driven epenthesis in Alguerese Catalan» [disponible a: ROA-806-0206].
- McCarthy, J. J. (2002): *A thematic guide to Optimality Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mascaró, J. (1986): «Compensatory diphthongization in Majorcan Catalan», a: Wetzels, L. / Sezer, E. (ed.): *Studies in Compensatory Lengthening*, Dordrecht: Foris Publications.
- Pons, C. (2002): «The importance of being Onset», a: Koppen, M. van / Sio, J. / Vos, M. de (ed.): *Proceedings of ConSOLE X*, Leiden: Student Organization of Generative Linguistics in Europe, 173–188.
- (2007): «“The true mystery of the world is the visible, not the invisible”: Some reflections on the verbal morphophonology of Balearic Catalan», *Acta Linguistica Hungarica* 54:3, 295–339.
- Prieto, D. (1988): «O rotacismo galego», *Agàlia* 15, 293–309.
- Prince, A. / Smolensky, P. (1993): *Optimality Theory. Constraint Interaction in Generative Grammar* (Ms., Technical report #2, Rutgers University Center for Cognitive Science), New Brunswick / Boulder: Rutgers University / University of Colorado.
- Recasens, D. (1986): *Estudis de fonètica experimental del català central*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Serra, J. (1996). «La fonologia prosòdica del català», Girona: Universitat de Girona [tesi doctoral inèdita].
- Stampe, D. (1973): *A dissertation on Natural Phonology*, Chicago: University of Chicago.
- Wheeler, M. (2007): «Syncope and apocope in the history of Catalan: an Optimality Theory Approach» [disponible a: ROA-907-0307].

■ Maria Cabrera i Callís, Universitat de Barcelona, Departament de Filologia Catalana, Gran Via de les Corts Catalanes, 585, E-08007 Barcelona, <mcabrera.callis@gmail.com>.